

ԱՋԳԱՔԻՆ ԲՐՈՆԻԿ

— — —

ԿՈՄԻՏԵԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ. — Կոմիտաս վարդապետը որ ամսու մը չափ Բարիք մնաց, համակրութեան ցոյցերով պայարուեցաւ քաղաքին հայ գաղթականութեանը, Մեր մաստուր, խուռն բազմութեամբ ընդոգեցաւ այն մէջ քանի կիրակիներն ուր վարդապետը եղաց:

Տաղանդաւոր արուեստագէտը կը մեկնի ընդհուպ էջմիածին, վերստին գլուխն անցնելուն իր այնտեղ հիմնած երաժշտական գործին, որ սեփական գնահատումով ու իրախառնած է իր քանի հայրիկէն:

Կոմիտաս վարդապետը մին է այն բազմաթիւ երիտասարդներէն որոնց եւրոպական համալսարաններու մէջ ուսումնասիրութեանն օժանդակած է Պ. Մանթաշեան, որ արդէն մասնաւոր համակրութեամբ մը կը հետեւի իր այդ բազմաթիւն բարերարեային գործունէութեանը: Ուրախ ենք տեսնելով որ հայ երաժշտութեան վերակենդանացուցիչը ունեցած է ուրեմն եւ պիտի միշտ ունենայ անշուշտ այն բոլոր բարոյակաւն ու ինքնակալ անակթեթիւնը որ հարկաւոր է իր մեծ ծրարիւն ամբողջապէս ի կատար հանելու համար:

ՏՐ. Յ. Ս. ՓԱՓԱՋԵԱՆ. — Հաճոյցով կ'իմասնանք թէ Պ. Տոքթոր Յարութիւն Փայաղեան «Ծրանայի ատամնաբոյժներու ընդհանուր ընկերակցութեան» անդամ ընտրուած է ատաջարկութեամբ երկու մեծ բրոֆուրներու:

ԳՐԲԵՐ ԵՒ ԹԵՐԹԵՐ

ՏՈՒԹՈՐ ՔՕԼՈՒԵԱՆ ԵՒ «ԻՍԹԵՐՆ»Ն. — «ՄԸՆԱՊ»Ի ԲՐՈՆԻԿԱԳԻՐ. — ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՌ ՄԸՊ. ՀԱՌՈՒՄԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ. — ԲԵՒԵՌԱԿԵՏԻ ՄԸ ՀՈԳԻՆ. — ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ. — «ԴՐՈՇԱԿ»Ն ԵՒ ՀԱՅ-ԲՐԴԱԿԱՆ ՀՄՐԵԸ. — ՍԱՍՈՒՆԻ ԽՆԴԻՐԸ. —

— ՏՈՒԹՈՐ ՔՕԼՈՒԵԱՆ ԵՒ «ԻՍԹԵՐՆ»Ն. — «Ժողովուրդին համար» ամսագրով վերջերս Բարիք հիմնուած ամսագիրը մը մէջ, որ կը հը-

րատարակէ Գ. Փանոսկի հօր ուսումնասիրութիւնները Հայոց հին պատմութեան վրայ, տոքթոր Քօլոլեան հետեւեալ տողերը կը նըւերէ «Իսթերի»ին ի՞նչ ըլլալը բացատրելու.

«Իսթերի» բառը այնքան գործածուեցաւ վերջերս առջը ինչ ըլլալը չգիտցողներէ, որ վերջապէս նշեցէ մենք ալ գիտնա՞ք թէ ի՞նչ է իսթերիան, թէ ամէն «սոս»ին գործածուելիք համար մըն է ան:

«Իսթերի» կը վերաբերի ուղեղային այլաբերութեան ծնած այն անխելութիւնները ջղոտութեան եւ խնկրութեան մէջ կը լուղան, մտենայով աւելի այն վերջինին, իսթերիին կ'ընդհանրանալով «սթիզիզ» յղաճողութիւններով (attaque histerique) ու մասնաւորապէս մասնաւոր դիճակով մը Շարքօ կ'ըսէր թէ իսթերի մասին հիւսնագութիւն մըն է, Բայց իսթերիքին միտքը այնքան այլապիտիւն է, այնքան տափալ, այնքան տկար, որ անկարող է նոյն իսկ տողորակաւն մօտեցող մասնորակաւ ու եւ արատաբերութիւն մը ընել: անոր յիշողութիւնը, ուղեղը որ վայրկեանական տպաւորութիւններու տակ կը գործէ, այլապակութիւններէ զատ բան մը չկրնար ծննցնել, վարպետս Մանեան համալսարանը ջախսաբարձը, կ'ըսէ անտոնց համար. «Մանաբարձը, զիւրաղաց, յարափոփոխութեանն որովք անտաքերը կը մնան ընտանեկան տագնապներ, որոնք անթաց աչքով եւ պաղ արտով ներկայ կ'ըլլան իրենց հօրը մեռելին, եւ որովք կը կոծին, կ'սխալմաստին, սրտապատառ ճիշդի կ'արձակին ստակած գորտի մը եւ հաւի մը ու ջնն»:

Սրամտութեան փիւռիկ մը ըլլալու պէտք չկայ հասկնալու համար թէ այս ամբողջ հաստատուելիք կ'ուղղուի. ես եմ միշտ որ վերջերս իսթերի վրայ խոսեցա՞մ «Իսթերի» եանին «Խարաղան»ին ասթիւ: Այս տողերը նպատակ ունին զոգնելու թէ կարելի չէք Պարթեանին իսթերի վերաբերել քանի որ միւսնոյն տան գեղեցկագիտական կարողութեանց գոյութիւնը կ'ընդունէի անոր մէջ պիտի բացատրեմ ստորեւ. թէ այդ երկու բաները շատ լաւ կը հաշտուին տեսակ մը խառնուածքներու մէջ, եւ ինչ արդոյ տոքթորին վճիռը իսթերիներու մասին իր կարծածէն շատ նըւազ ամուր է. բայց կ'ուզեմ նախ հոս ճշգիւ կէտ մը. Պարթեանին «Իսթերի» վերաբերել պարզապէս «գրական» ձև մըն էր, որուն մէջ գիտական ու եւ յաւանդութիւն ներքի չէր տեսնել, — հակառակ «բաւին գուռ բռնական իմաստով» քայքայութիւնն, որ միւսնոյն գրական ձևին շարունակութիւնն է լոկ — Երբ այսինքն զորքը «պապու» մըն է, կամ այնինչ զորքը «լուսնոտի հողի մը ունի» կ'ըսենք գրական զինադասութիւն մը մէջ, ոչ ոք չի թաքրի թէ այդ զրոյներուն իրօք հիւանդանոցի

մէջ խնամուողներէն էր կամ նոպաներ ունեցող ընկաւորի վիճակը կը վերադարձուի ։ Փոխաբերութիւն մըն է պարզապէս ։ քիչ չափ զգական հմտութիւն ունեցող անձի մը համար շատ դժբախտականապէս ։ Այնքան Պարթիւեանի իւրօր խթմելիք մը ըլլա՞ր աղեղնաձեւ պրոլուսիւրու եւ Աճն-Կիր պարբեր գտաւայարառած ։ երբեք այդ բառը սիրանս պիտի չառնէի իրեն հետեւի գրուած քննադատականի մը մէջ ։ որովհետեւ ամենէն զգուշիք բանն է անձի մը երեւանի դարձի իր իրաւացին ունեցած ընկական մէջ տկարութիւնը ։

Տօքթորին տողերը . — Մանեանի կտորին յիշատակու մը մանաւանդ . — կը ձգտուի նաեւ ցոյց տալու որ ե՛ս եմ յուն խթմելիքը ։ Եւս , արդարեւ , յաճախ գիտութեան էջեր ստորագրած եմ տակած ձիւն գիտիկ մը վրայ կամ փառապաշտ անասուններու մասին՝ ընդհանրապէս ։ Եւ Վերինը հօրը մտեղին անթիաց աչքով ներկայ կ'ըլլան՝ բացատրութիւնը կը նկարի հաստատել Պարթիւեանին բանփոխելու ամենէն նողկալի տառութիւնը որ զիս կը ներկայացնէր անտարբեր ու թաքտիւր հօրս զգացման առջեւ ։ Չեմ ուզեր հոս ծանրանալ այս կէտին վրայ ։ չէի երբեք երեւակայի որ իմիկ հետ վէճ ունեցող զբաղէաներ խղճ հայրս իր գերեզմանին մէջ անհանդիստ ընկող չափ պոքոյի պիտի ըլլային ։ Տօքթոր Բօյօյեանի մը որ գիտէ թէ աւէն պարագայի մէջ Պարթիւեանէն չէ որ որդիական պարտականութեանց մասին դատաւանդիք ունիմ պէտք չէր որ այս չիլ աջակցութիւնը չնորհէր զիմանէր ազատտ զբաղաւորութեան մը ։

Իայց խնդիրը հոտ չէ ։ Խնդիրը գիտնալու վրայն է թէ ի՞նչ է խթմելին , եւ թէ ի՞րօք «աւտոր» որ վերջերս այդ բառը գործածեցին» , չէ՞րն գիտեր անոր իմաստը , թող ներուր ինձի , որքան ալ «հեթանոս» մը ըլլամ խնդրոյն մէջ , իրելու բառով բացատրել մեր յարգելի յիմարարոյթին թէ իր պատգամը ո՞ր աստիճան խախտու է ։

Այդ հաստատած զոր տօքթոր Բօյօյեանի կը յիշէ «ամբաւար որ ջլախաղարջի Մանեանն» , բնաւ երբեք չի վերաբերի խթմելիքին՝ Մանեանս այդ տողերը գրած է ալլաւերած (dégénéré) համար ։ Անա այդ կտորը բառական թարգմանութեամբ . «Տղայ հասակէն , ալլաւաղանդները իրենց ընածին խառնաբաղ կը յայտնեն ։ Երբ արուճաթի հասնին անդուստ կերպով անձնատուր կ'ըլլան իրենց անդիմադրելի հակուսիւրուն ։ Իրենց արտաքին , տպաւորական , յեղ յեղուկ էականիւր , որ անտարբեր կ'երեւան ընտանեկան սուզերու . որ չոր աչքով , պաղ սրտով ներկայ կը գտնուին իրենց հօրը վերջնական յարկաններուն , եւ կ'ողջան , կ'ախուժան , սրտածմբիկ աղաղակներ կ'արձակեն տակած գորտի մը կամ հաւի մը աղեղն» (") ։

V. Magnan. — Leçons cliniques sur les maladies mentales, էջ 38 ։

Այս բոլորը «խթմելիքի» ինչ ուն է յարաբերութիւն չունի . նոյն գրքին մէջ , Մանեան գէտ գլոխ մը յախաղարջած է լուսնոտութեան եւ խթմելիքի , որուն անշուշտ առնչութիւն ունին ալլաւաղանի հետ ։ Բայց նոյն բանը չեն , քանի որ մարդ մը առանց լուսնալուսնալուսնալու կ'արդար իմայ խթմելիք կամ լուսնոտութիւն ունենալ (") , կամ այն է որ մեծարգոյ տօքթորը կարողացածը հասկնալու անկարող է , եւ կամ այն է որ դիտմամբ ալլաւաղանածներու համար ըստած խթմելիքներուն կիրարկած է՝ միմիայն Պարթիւեանին հանգի ըլլալու համար . եւ այս խեղաթիւրումին մէջ (որ չեմ գիտեր թէ ո՞րքան արդարաւանքի է ոչ այսպէս գիտական ճշգրտութեան ալ եւ պարզ գրական խղճամտութեան տեսակէտով .) այնպիսի յառաջ գացած է որ մինչեւ անգամ Մանեանի բացատրութիւնները լիովինա՞ծ է՝ զանոնք Պարթիւեանին զբոսպարտութեանը համաձայնեցնելու համար . Մանեան կ'ըսէ՝ «իրենց հօրը վերջին վայրկեանս հերոսն չոր աչքով ներկայ կ'ըլլան» , Տօքթոր Բօյօյեան կը թարգմանէ «իրենց հօրը մտեղին» (այսինքն յուզարկաւորութեանը) . միեւնոյն բանը չէ , եւ խեղաթիւրումին մէջ գրուած թաղուտն դիտաւորութիւնը այդ փոփոխութեան կուտայ շատ անպիտան հանգամանք մը որ անպատուարեք է , ոչ միայն գիտութեան մարդը մը այլ ունէ մարդու ։

Հիմա գալիս տեսնել վերջապէս թէ ի՞նչ է «խթմելիք» եւ թէ ի՞րօք այդ ախտով բնաւած հիւանդները անպատուտու միշտ գտաւայարառութեամբ կ'ըլլան «տափակ , տկար միտք ունենալու» , նոյն իսկ ամբողջական մտեցող ունէ է արտադրութեան անկարող ըլլալու , ալլաւաղանութիւններէ զատ բան մը ծնիլ չկարենալու ։)

Այն անկէրէ ու աղօտ սանձմանը զոր տօքթորը տուած է խթմելիքի մասին , անբաւական է արդէն եւ՝ կարելի է ըսել՝ անճիշդ ։ Իսթմերին «խեղութեան» մտեցող ախտը (") չէ . խեղութեան թեան կրնայ առաջնորդել երբեմն , բայց խեղութեանէն տարբեր , ուրոյն տկարութիւն մըն է ։ Ալլաւաղան ցնորագացութեանց (hallucination) եւ զատանցաբնիկ երկարութիւնը խեղութեան (alienation mentale) բարդացումը չի բերեր իր հետը անպատուտ . Իսթմեր-լուսնոտութիւնը ոչ յիմարութիւնով բարդուած խթմելիք մըն է եւ ոչ ալ լուսնոտութեամբ բարդուած խթմելիք մը ։ Ըսել չենք ուզեր թէ

(*) Կայծողներ եղած են , կը գրէ Մանեան նոյն գրքին մէջ , (էջ 190) թէ մարդ չի կրնար միեւնոյն փամանակ լուսնոտու եւ մտքով առողջ ըլլալ . անշուշտ , լուսնոտութիւնը յաճախ կ'ընկերանայ ապուշութեան կամ մտքի տկարութեան . բայց բազմաթիւ իրողութիւններ կ'ապացուցանեն թէ ամուր կ'ըլլաւ զարգացած խնցականութիւն մը կրնայ միանալ ջրլախուսի ։

խաթերին չի կրնար ընդերակցել յիմարու-
թեան այլ եւ այլ ձեւերու հետ, ինչպէս որ
ան կրնայ յայտնուիլ՝ արդէն լուսնոտութենէ
բռնուած անձի մը մէջ, ինչպէս որ Կ. Լուզնի
ի վեր հանել, սա է որ մտաւորական կամ ըզ-
գայնական խանգարումները որոնք (խաթե-
րական) մեծ իջուածքին մաս կը կազմեն, ոչ
մէկ կերպով խնդրութեան չեն պատկանիր,
այլ նոյն ինքն խաթերին կը ըզլին, այն-
քան որքան այլադան ջղաձգական արկած-
ները որոնք (խաթերի) առաջին երկու շըը-
ջանները կը կազմեն (*):

«Խաթերին», կը գրէ Պ. Բոլ Սուլէ, իր «Մը-
նուռ ու բնութիւն խաթերի» գործին մէջ որ,
բնութ. Լէոն Մարիեթի, այդ այտուի վրայ մինչ
չեւ այսօր երեւցած լաւագոյն աշխատութիւնն
է, ուղղելի ֆիզիքական, պաշտօնապարհական մէկ
մեծ խանգարումն է, որ կը կայանայ ուղեղային
կեդրոններու տեղականացեալ կամ ընդհան-
րացեալ, վաղանցուկ կամ մշտական ընդար-
ածացման եւ կամ բռնի մը մէջ, եւ որ հետեւ-
ւաբար երեւան կուգայ վարակուած կիւրոնին
համեմատ երակալաբական եւ անշարժական,
ընդերական, զգայարարական եւ զգայական,
շարժողական եւ վերջապէս հոգեկան արտայայ-
տութիւններով, եւ ըստ իր պէպիսութեանց,
իւր աստիճանին եւ իր տեւողութեան, փոխան-
ցական տարնայնութիւնով, մշտական նշաններով
(stigmata) կամ մոլեղնական արկածներով:
Ստուգուած խաթերիները արթնաբլիներն
նա, որոնց քունի վիճակը աւելի կամ նուազ
խորունկ, աւելի կամ նուազ ընդարձակ է: (**)

Խաթերին սակայն կարող է, ինչպէս եւ լուս-
նոտութիւնը՝ որ աւելի ծանր այտ մըն է,
ինչպէս արդէն՝ ո եւ է ջլախտ, միանալ մտա-
ւորական ամենաբարձր կարողութիւններու,
Վերեւ յիշեցի Մանեանի տողերը որ այս գա-
ղափարը շատ յստակօրէն կը քաջատրեւն, Պէտք
չէ մտնալ թէ Յուլիոս Կեսար, Բապալ եւ
Ճուլպի լուսնոտ էին, եւ սակայն ասի չար-
գիլից որ անոնք սովորականէն ճատկան տա-
րեր գործին արտաբերէին եւ ըլլային. մաք-
րի մը աւելի յանկանք քան մեծարդոյ Տր. Բոյ-
լանը որ լուսնոտ է: Լուսնապէս, եղած են եւ
կան շատ բարձր մտքով անձեր, որոնք խաթերի
ունին մեղանգամայն. «Կարդալէ յետոյ, կ'ըսէ
Պ. ժիլ ալ իւ Բուրէթ», «Սրբունի Թերեզային
կեանքը» գործին իսկ գրած է, այլեւս ոչ ոք
յստի տարակուսի թէ «Կատարելութեան ճամ-
բուն» կամ «Լեռներէ դէպին» ինչ մէկ գանձը-
մարտապէս հրաշալի հատուածները գրուածն
խաթերական յափշտակութենէ մը զարթումին,
իւր արուեստին ա յնգան բնականօրէն թա-
փանցող միտքը ա'լ աւելի կը բորբոքէր (**):»

(*) P. Richet. — Etudes cliniques sur la grande
hystérie ou l'hystéro-épilepsie, էջ 161 :

(**) Paul Sollier. Genèse et Nature de l'Hys-
térie, էջ 320 :

«Սրբունի Թերեզա, կը գրէ նոյն հեղինակը,
կ'օրոտի կերպով մը՝ իր իշուածքներէն (attaque)
ա'լ աւելի խորը թափանցելու համար իր նրբին
վերլուծումի հրաշալի մտքին ալքերուն մէջ»
... իշուածքին այդ շրջանին (կերորդ շրջանը)
մէջ է ... որ ջրումները կը հարցափորձէին
նախնեաց սիրելիները եւ անոնց պատգամ
արտասանել կուտային: իշուածքը վերջին աս-
տիճանի կը զարդացնէր բնական յստակութիւն-
ներն այդ կիւրոնու, որոնք անտարալոյս խա-
թերէք էին, ընտրուած ամենէն ուշիմներուն
մէջէն, առայն հասակնուն իրենց քրոնիկի ար-
հեստին համար մարգուած եւ օրուան զէպքե-
րուն միշտ տեղեակ պահուած (***): Վերջապէս,
Պ. Բոլ Սուլէ կը գրէ հետեւեալը, «Սրբունի Գա-
թերին ա տի Սինեայի ոտքերն ու ձեռքերը կը
կծկուէին ջղաձգական» ձեւով մը. մատներն
մէջէ մէկ մը ժանէին եւ այնքան ուժով կը
սեղմէին առարկաները՝ իշուածքին միջոցին,
որ աւելի դիւրին էր իր մատները կոտորել
քան թէ անոնց սեղմածը դուրս քաշել: Իր
բոլոր անդամները քարէ կարծրութիւն ունե-
ին ... յափշտակութեան (extase) քաղցր
արտաքին երեւոյթները կը տեսնուին խաթե-
րին մէջ, այդ կարծրացումները, այդ կծկում-
ները գերազանցօրէն խաթերական երեւոյթ ու-
նին: «Ուրեմն խաթերէք մըն էր Գաթերին
տի Սինեայ, ամենամեծ զէմքերէն մէկը
խաղաղական պատմութեան, որուն առջեւ
Գիրգոր ԺԱ. պապն իսկ կը խոնարհէր եւ որուն
հարկաւոր նամակներն եւ հոյակապ «Գիրգ
Աստուածային վարդապետութեան» այլապէս
գեղեցիկ են եւ «սովորականէն տարբեր» քան
կարգ մը կարծեցեալ գիտնականներու ձգվու-
տութները:

Այո՛, տղթթոր, դիտա՛նք վերջապէս թէ ի՛նչ
է խաթերին...»

«ՄԵՆԱ»-ին ԲՐՈՒՆԻԿԱՅԻՐԸ. — «Մշակ»-ին քրո-
նիկագիրը, որ երեք չորս ամիս առաջ իր անուղ-
ղաժամութիւնը ապացուցող մէկ քանի տողե-
րու ոչինչ դատա պատասխանելու, կը վերսկսի
ինձնով զբաղել՝ բոլորովին տարբեր եղանակ
մը հիշեցնելով, Պարթեւեանի «Նախարարան» ու
անոր մասին իմ գրածս իր անուական ջիղերը
ըզգովըր են, եւ անէմք կը չարաշայ արտասա-
մանից ցրակութեան դէմ ուր Պարթեւեան մը
«մարդկային կղկզանք» կ'անուանեն... «Այն
ինչ է ուղարկում մեզ արտասանմանը, այդ հի-
մալալի զխաթեր, ուր տյնքան գեղեցիկ գոր-
ծեր եւ քաղափարներ կան: Կե՛ղտ, կե՛ղտ,
կե՛ղտ»:

(***) Gilles de la Tourette. — Traité clinique et
thérapeutique de l'hystérie, d'après l'enseigne-
ment de la Salpêtrière, seconde partie, Hystérie
paroxystique, էջ 50 :

«Մշակ»ին քրոնիկագիրը այս ստղերը կը գրէ կարգացած ըլլալով «Սնարագանք» եւ ինքն իսկ համոզուած ըլլալէ յետոյ (քանի որ պարկեշտութիւնը կ'ունենայ իր այդ յօգուածին մէջ իսկ զայն յայտնիութեամբ) որ այդ բանֆէլէն անհնական հայրենիքի, փողոցային հայտնայնքներէ մի կեղտոտ տոպրակ է որ միայն եւ միայն զգուանք կարող է պատճառել »նոյն իսկ, անոր զգուանքութեանը վրայ զգալաւոր մը առաւ համար, «Մշակ»ի քրոնիկագիրը կը յիշէ այն հրէշային հատուածը ուր ցնորատես խարազանակիրը զիս կը ներկայացնէր իրբեւ «Բարիք եկող հարուստ Ռուսահայերը «նիւմէրօ ոււմ»եր առաջնորդելու իրեն արհեստ բրած մարդ մը (այդ բղապէս)։ «Մշակ»ի քրոնիկագիրը գրեւ թէ այդ ֆրազը ո՞ր առիթման ապրիտ խեղաթիւրում մըն է ամենապարզ իրողութեան մը։ «Մշակ»ի երկու աշխատակիցներ անցեալ տարի ինձմէ խնդրեցին պարապոյ ժամնոյտ մէջ առաջնորդել իրենց երկու անձնական բարեկամներուն որոնք ֆրանսերէնի անուղեկակ կ'ուզէին Բարիքի ցուցահանդէսն այցելել։ Պարթեւեան, որ շատ մօտէն ճանչցած է իմ բարեբերս ու նկարագիրս եւ բացարձակապէս համոզուած է որ ես անկարող եմ կատարելու այդ լըրճուկ զերէ՛ զոր ինծի կը վերաբերէ, այդ ստղերը գրած է զիս աղարտելու միակ ու զազիր զիտուովը ինչ իրաւունքով «Մշակ»ին քրոնիկագիրը կը դատապարտէ զիս՝ այսպիսի վարմունք ունեցող անձ մը որակած ըլլալու համար քայքայութեամբ մը, որ անշուշտ չե՛նորոշուի չէ քայքայ որ բացարձակապէս ճիշդ է, եւ՝ ճիշդ ըլլալով՝ գործածելի, նոյն իսկ անհրաժեշտ քանի որ պատշաճագոյնն է։ Եւ ինչպէս մասնաւոր «Մշակ»ի քրոնիկագիրը միեւնոյն զծին վրայ կը գնէ խեղաթիւրումը, զըրբ, պարտութիւնը, գեւեկութիւնը, չարութիւնը, ստութիւնը այդ գերագրական սաստիկութեան հասցընող անձի մը գրուածքը եւ այդ հրէշութիւնն արտագրողին հոգին պատկերող բացարտուութիւն մը։

Ու վերջապէս ինչու «Մշակ»ի քրոնիկագիրը, այս վայելչութեան, մաքրամուտութեան, քաղաքավարութեան ծայրայեղ եւ անճիշդ տեսնալքէն բոնուած, չի յիշեր որ եթէ կոռու եւ կարծր բառեր գործածելը թերութիւն մըն է, ինքը շատ աւելի յաճախ ունեցած է զայն քան արտասանանի ու եւ զորով։ «Մշակ»ի քրոնիկագիրը թող հաճի ինչել իր երկարատեւ վէճերնախին «Մուրճ»ին դէմ. թող յիշէ այն աղբի ու տիղմի մէջ՝ քաղուած բացարտութեան թիւնքները որոնցմով ա՛յնքան ատեն քարկուծեց Պ. Արապխանեանը, «Մշակ»ի ք. քրոնիկագիրը որ շատ սորվելիք ու օգտուելիք բաներ կրնայ գտնել արտասանմանն ելած գրականութեան մէջ, բան որ չունի սորվելիք կոպիտ բացարտութիւններու գործածման համար։ Տարբերութիւնը այն է իր եւ իմ մէջ, որ իր բացարտութիւնները՝ Արապխանեանցի պէս անկեղծօրէն օգտակար ըլլալ ուզող աղին եւ ան-

ճի մը դէմ՝ անիրաւ էին եւ անտեղի, հետեւաբար տեղի ու միմիայն տեղի միջոցն իմ բացարտութեան տարածաբանական է, հիմնաւոր, ճիշդ, եւ հետեւաբար զերծ ու եւ տեղեկութեանէ։

ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՌՒ ՄԸ Պ. ՀԱՅՈՒՄԵՆԱՆԻ ՀԱՄԱՐ. — Պ. Հայրապետան իրեն մասին գրածն ուրիշ պատահական չէ գտած տալու քայքայելի իրծաւմանակին առաջին թիւին մէջ յայտարարել թէ «չուզեր եղբր զբաղիլ անձով մը որ իրբեւ եստը գատարանի ենթարկուած է»։ Պ. Հայրապետան որ ասկից ուրիշ բան չէ գտեր ըսելով ինքզինքը չգնացնելու համար, պէտք է ըմբռնէ որ նոյն իսկ եթէ ես եստը մը ըլլայի, ինքը ատով չի գաղբի զբաղարտել մը ըլլալէ Բարիքի «Հայկազեան Ուսումնասիրաց Ընկեւութեան» նկատմամբ, եւ թէ թեւեւ այդ մը ա՛մնուել եւ ամէն բանի նկատմամբ։ Միայն թէ գիտնալէ յետոյ որ ես ոչ թէ դատարանի ենթարկուած եմ, այլ ես իսկ սպառնաց ատեն պահանջած եմ զբաղարտելնս խաղաղասկիւռ համար եւ թէ պատուոյ առեւանդ զբաղարտելնս քուս ըլլող ամբաստանութիւնները ոչ-ապաւտուցուած հնչակած է, երբ Պ. Հայրապետան իր թերթին մէջ այդպիսի ստութիւն մը կը հրատարակէ, ինչն իսկ իր ձեռքովն իր հոգին պատկերացուցած կ'ըլլայ իր բովանդակ աշխատանքութեանը մէջ, եւ ես գծգռն չեմ արդէն որ եստը համարուիմ անձէ մը որ նոյն թերթին մէջ «Թաղարտութիւն խաղաղանք» գիր, տղէս տիպարում» կը հնչակէ Միմիայն արբան, այսինքն նոր ժամանակներու ամենէն մեծ Հայկեան մին, որուն կոշիկին մէջ զամի իսկ աւելի թանկագին է Հայոց համար քան Հայրապետան ըսուած չնչնալքէն իր ամբողջութեանը մէջ։

ԲԵՆԻՔՈՒՄԻՆ ՍԸ ՀՈՒԴԻՆ. — «Նոր Դար»ը իր այս տարուան 95 եւ 96 թիւերով ընդարձակ առաջնորդող մը հրատարակած էր իր ներդրածութիւններն յայտնելու համար Բարիքի մէջ կանգնուելիք հայկական եկեղեցիին մասին քեւեալապէս։ Բաժանջեանին հայեցողութեանը նկատմամբ։

«Պարիզի Հայոց եկեղեցին» խորագիրը կրող խմբագրութեանս ուղղումը նամակում (Տես «Նոր Դար», թիւ 94) կը գրէ «Նոր Դար» ի յօդուածները, Պ. Բաժանջեանը Բարիքում մեծածախս եկեղեցի շինելու դէմ լինելով իւր կողմից, իւր հայացքները հաստատելու համար հետեւեալ դատողութիւնն է անում. — որովհետեւ Պարիզի գիտէ որ Հայոց աղը աղբատ է եւ ողորմութեան կարօտ է եւ նրա որդիքը կը թափառին Պարիզի փողոցներում մերկ ու անթիւ եւ իւր զթութիւնը յայտնելով Հայոց աղբին, ամէն հանգամանքով եւս մասնակցում է Պարիզցիին, աղը՝ նոյն այդ միասնախցին ինչպիսի մտածէ Հայոց մասին, երբ «Իւր թիւ տակ»

Հայերը մեծ եւ թանկագին եկեղեցի կառուցանէ, Ի հարկէ այդ հանգամանքում է՛լ երեսն չի ունենար Պարիզում թափառող քաղցած Հայը, օգնութեան կարօտ ուսանողը, գրագէտը, բաղիւնը բարեբարձրաբարակացու գուռը եւ ողորմութիւն խնդրելու Այսպէս է դատում Պ. Բասմաջեանը։ Նորա լողիկան յով պէտք է որ բարեբարձր Ծրանախագուն հաստացնենք որ Հայոց ազգն աղքատ է եւ զթուփեան ու ողորմութեան կարօտ, եւ այդ հաւատքի մէջ պահենք նրան, որպէսզի հայ գրագէտն եւ Պարիզում թափառող աղքատ Հայը կարողանան օգտուիլ Ծրանախագու զատարարութիւնից եւ ողբանալութիւնից։ Ուրեմն ի՛նչ հարկաւոր է հոյակապ եկեղեցիի կեցցէ՛լ խաչապողութիւնը . . .

Ա՛յնպիսի նախադասինք մտրող հայ ազգին եւ նրա անուանը, Մեքք լսովիւն համոզուած ենք որ Պ. Բասմաջեանը իւր ազգը նախաւորութեամբ չէ ունեցիր, ընդհակառակն հաւատացած է որ մի շատ նպատակայարար դատողութիւն է անում։ Ընէջց ցաւն էլ դա է որ նա ամբողջ ազգը վիրաւորելով, ասորի նացնելով չէ իմանում որ վիրաւորում եւ ասորի նացնում է Պարոնի իրապէս եւ ակումայ արտայայտել է հայութեան մէջ տիրող հոգուէ, որ առաջ է գալիս ազգային արժանապատուութեան զգացմունքի եթէ չանենք չգոյութիւնից, թուլութիւնից, . . . եթէ Հայոց հոյակապ եկեղեցի չիւնուի բարիքում, այնուամենայնիւ Ծրանախագին իրրեւ մարդ պարտաւոր է օգնել աղքատին եւ որբին, ուղւում է հայ լինի. ուղւում է թուրք . . . վերին աստիճանի օտարուն լողիկան եւ աւելացնենք, անբարոյական ու աղքի համար ոտորնացուցիչ վարդապետութեան է այն, որ Հայոց ազգը պէտք է աղքատ ճանաչուի, որպէսզի Եւրոպա ինկած այս ու այն Հայը կարողանայ օգնութիւն հայցել եւ ստանալ Եւրոպացիներէր։ Աղգր աղքատ ներկայացընել եւ նրա աղքատութիւնը չանդործել, դա խաչապողութեան մի տեսակն է։ Ծննդատուութիւնը պէտք է խստաշունչ, մահաւանդ աչք ճշմարտութիւնը խստաղմանելով գործը չէ վնասում։ Հայոց ազգը իր թխապէս ամենեւին աղքատ չէ։ Հայոց ազգը եկեղեցու հետ միասին կարող է իւր որբըր պահել եւ խնամել, կարող է օգնութեան կարօտ մատաղ սերունդ կրթութեան համար պահանջուած ծախքները, դպրոցները հաստատել, հրեանախոցները, անկեղանոցները հիմնել, եւն Հայոց ազգը փողով աղքատ չէ ամենեւին։ Հայոց ազգը աղքատ է հողով։ »

Բարիք կառուցուելիք եկեղեցիին համար ամէն տեսակէտով դիտողութիւններ եղած էին մեր մամուլին մէջ, բայց մուրացկանութեան տեսակէտը ոչ մէկուն մաքէն չէր անցած։ Պ.

Բասմաջեան այդ պակասը լրացուցիր է սրտազող պերճախօսութեան մը յուզիչ աւելումը։ «Նոր Դար»ի յօդածագներն այնքան որոշ, ճիշդ ու կորովի կերպով խարանակ է տեսական մուրացկանութեան բարիքաբնակ մասնագետին ընթացքը, որ այն մասին պէտք չեմ տեսներ ըստ մը աւելցնելու։ Միայն անօգուտ չեմ հկատիր երկու խաւք ըսել այդ ընթացքը ունեցող պարունին բարոյական ընդհանուր տիպարին վրայ։

Մինչեւ այս վերջերս Պ. Բասմաջեանին նըկատումս յարգանքէ տարբեր ու եւ զլայցում չէի տածած, ինկատի ունենալով իր աշխատասիրութիւնը, չարքաւորութիւնը, եւ ենթադրելով իր մէջ իր մասնագիտութեանը բոլոր քանուէր, գաղափարական ազնիւ. միջոցորտի մը մէջ մեկուսացած միտք մը։ (Անասիա)ր ընթացքները կը յիշեն այն անկեղծ հատկութեան տողերը որոնցմով կը գնահատէի «Բանասեր»ի օգտակարութիւնը։ Անշուշտ, զինքը իմացականութեան օրծիւ մը չէի նկատած երբեք. հայկական քրեւագիտութեան շատ չանկեղծ եւ շատ բեղուն ճիւղին մէջ, Պ. Բասմաջեան ուրիշ բան չէ կրցած ընել մինչեւ ցարդ բայց եթէ բանուրի գործ մը, արժանաւորութիւններ օրինակել, կարգալ եւ հատուածակել, մանրամասնական մեկնութիւններ որոնք վերջապէս մեզի ճանչցնէին Պ. Բասմաջեանին եկրակացութիւնները Հայոց պատմութեան հնագույն շրջանին վրայ դուռ ու եւ կեկարով չիբարգործուցաւ եւ շատ հաւանականաբար իրագործուելիք չուէր։ Պ. Բասմաջեան կը շարունակէ ուրիշ բան չընել բայց եթէ արձանագրութիւններ հրատարակել, անունը ընթացումն ու երկու բառով մեկնութիւնը առլ, մինչդեռ Է. Սանտալեանն ու Պ. Գ. Ուլախեանը «Հանդէս Անտօքային» մէջ, Արթիւր «Նոր Կեանք»-ին մէջ շատ աւելի չանկեղծ ու յայն եղանակով որ սկսան ցոյց առլ այդ արձանագրութիւններուն պարունակութեան հանուելիք ընդհանուր գաղափարները, Հակառակ այս ամենին, երբեք չէի կրցած վերադրել Պ. Բասմաջեանին անաղին ձգտումները, ցած զգացումները։ Ասկից երկու երեք ամիս առաջ իր այդ մուրացկանապաշտ նամակը դիւ պստի գործացնէր։ Հիմա չեմ գարմանար, յորմենեւ աէ այդ պարունին հոգին (եթէ կարելի է այս բարոյ այս պարագային մէջ գործածել) մօտէն ճանիցայ վերջերս պատահող կարգ մը դէպքերու մէջէն։ Ի՛ս պահանջմով կազմուած պատուոյ ատենին մէջ ամենեւն զգուշիկ զեւրը Պ. Բասմաջեանին է որ կատարեց Ինձի վնասը համար, չբարեկեցաւ ամենեւն զրուձ զրպարտութիւնները բեռնցնել հայ կնոջ մը, յարգում ու տալանդաւոր պաշտօնակցուէի

մը վրայ . . . եւ Ռուսիոյ Հանրային կրթութեան նախարարին նամակ գրելու հնգեաթիւն ալ իր գիւտն է, — միակը զոր կատարած ըլլայ իր ամբողջ կեանքին մէջ (*) Այս սուրբին վրայ, — որո՞ւմ արդէն կը բուսն երեւան բնակչութեան Պ. Բասմաջեանի ներքինը, — աւելի մանրամասնօրէն պիտի խօսիմ յառաջիկային, որովհետեւ ասոնք լուծութեամբ քողարկուելիք բաներ չեն։ Ուրիշ գէպք մը, որ նոյնպէս մեզի ճանչցուց Պ. Բասմաջեանի նկարագիրը, իր համարաւոր ծախուած յօդուածի պատմութիւնն է, որուն վրայ ամբողջ հայ մամուլը խօսեցաւ։ Բայց որու մասին ոչ մէկ թերթ չյայտնեց այն միակ մարիճը զոր անհրաժեշտ էր յայտնել։ Ա՜յն ոք կը յիշէ այն երեւոյթանքը զոր Պ. Բասմաջեան հրատարակած էր ասկէց քանի մը ամիս առաջ «Բնագաղտիտ»ին մէջ, (ինչպէս եւ «Տարազ»ին եւ «Յարմուկ»ին մէջ) եւ որով՝ պատմելէ յետոյ թէ իր նիւթական անձկութեանը պատճառով Յրանասացի գիտնականին մը ծախած էր իր մէկ յօդուածը, կը նախատեսէր եւ կ'անիծէր ամբողջ հայ ազգը, եւ կը սպանար անոր՝ իր բոլոր անտիպ գործութիւնները այլեւ, որպէս զի այդ ապերախտ ժողովուրդը զրկուէր ամբողջ լոյսէն զոր այդ թաքուն գանձերն անոր վրայ պիտի հնդդէին անտարակուսելի կերպով։ Բովանդակ մը մամուլը վեճմ գտաւ այս աղապակը, եւ պաղատաւորաբար մեր անտիպք բեւեռագէտէն խնայել հայ ազգին, ոչ մէկը չնկատեց թէ ինչքան ալ դառն ըլլայ նիւթական կացութիւնը, գիտութեան մարդու մը համար ամենէն անհերքելի

վատութիւնն է իր մտքին արտադրութիւնը ուրիշի մը ձախելու յանձնառու ըլլալը, ինչպէս ամենեւեմ է որ հայոց մը իր գաւազնը ծախսորդանքն ալ իր խեղճութիւնն անհերքելի է։ Ոչ մէկը չնկատեց դարձեալ թէ անհերքելի է որ զրաջէտ մը կա՛մ գիտուն մը իր ամբողջ ազգը նախառէ պարզապէս որովհետեւ ան իր նիւթական կացութիւնը չէ ապահոված։ Ծոմիէ, Յրանասացի ամենէն մեծ հանձնարներէն մին, աւուր հացի կարօտ մնաւ, բայց երբեք մտքէն չանցուց, ո՛չ իր գործերը ջնջել, ո՛չ ալ Յրանասան բանադրել։

Հայ ազգը չքեղ վեհանձնութեամբ մը պատասխանեց բեւեռագէտին բանադրանքին։ Բարիքը Հայոց ընդիւր վճարման քանանն փութաց 125 ֆրանք հաւաքել, որպէս զի Պ. Բասմաջեան ետ առնէր «օտարին ճանկն ինկած գանձը» (որուրիշ բան չէր բայց եթէ Զուարթնոց եկեղեցւոյ բակին մէջ գտնուող արձանագրութեան մը լուսանկարը եւ պարզ ընթերցում, այսինքն մանրամասնութիւն մը, որուն հրատարակումը վերջապէս հայ ժողովրդին ճակատագրին վրայ վճռական ազդեցութիւն մը գործելու բնոյթը չուներ)։ Ս. Բեգերասմաջեանի ազգային 2-300 նարիւր ֆրանք զրկեց, եւ իրում մը բարիքաբանակ Հայեր 100 ֆրանքը ամսական մը կապելուն իրեն, որպէսզի այդ արտոտագիցիկ սպանակներէն գործ չընէ։ Եւ սակայն Պ. Բասմաջեանի զեռ չմտածող գոնէ տող մը զրկել իր շանթարձակ նամակն հրատարակող լրագրիւններուն՝ ետ առնելու համար իր բանագրանքը, որ այնքան չահարկ եղաւ իրեն։

(*) Այդ գիւտը կը կայանայ հետեւեալ խեղճութեամբին մէջ։ «Անահիտ»ի գրադարէն իմացած ըլլալով Թիֆլիսի գրաքննիչին նամակ գրելու եւ ռուսական գրաքննութեան ընդհանուր օրէնքներու մասին անդիկութիւն խնդրելու դիտաւորութիւն, Պ. Բասմաջեան այս պարզ իրողութիւնը կը չարափոխէ եւ երկուստեք յետոյ նամակով մը պատուոյ տառերին կը հարգուի որ եւ Ռուսիոյ Հանրային կրթութեան նախարարին նամակ գրած եմ եւ զիւր առաջարկելով զազանի ծառայութիւններ մատուցանել ողւս կատարութեան . . . Այս ծանր ամբաստանութեան իբրեւ ապացոյց, Պ. Բասմաջեան իր նամակին մէջ ուրիշ բան չէր ցոյց տար բայց եթէ «Անահիտ»ի գրադարը, որ իբր թէ իրեն ըսած է եղեր որ իմ բացառաշնորհեանս սենեակն մտնելով թրդթերս խառնել եւ տեսեր ու կարդացիք է նամակ մը զոր գրած եմ զիւր Ռուսիոյ Հանր. կրթութեան նախարարին՝ գաղտնի պահելու

թիւն մատուցանելու առաջարկութեամբ։ «Անահիտ»ի գրադարը յայտարարեց պատուոյ տառերին առջեւ, ու Պ. Բասմաջեանի ներկայութեանը (որ կցկատու եւ հակասական պատասխաններ միայն տուաւ) թէ ինքը երբեք իմ բացակայութեանս սենեակին մէջ ու եւ նամակ չէ կարդացած, թէ ինքը պ. Բասմաջեանին խօսած է միայն գրաքննիչի մը ուղղութեամբ նամակի մը մասին, նամակի մը զոր ու եւ թերթի տնօրէն կարող էր գրած ըլլալ սեւ եւ երկրի գրաքննութեան, թէ նոյն իսկ ինքը պ. Բասմաջեանին խորհուրդ տուած է նմանօրինակ նամակ մը գրել Թիֆլիսի գրաքննիչին, եւ վերջապէս աւելցուց, թէ արդէն նիւթապէս անկարելի էր որ ինքը կարդացած ըլլար Ռուսիոյ Հանր. կրթութեան նախարարին ուղղութեամբ նամակ մը, քանի որ այդպիսի նամակ մը ֆրանսերէն գրուած պիտի ըլլար անշուշտ, եւ ինքը ֆրանսերէն չի գիտեր։

«ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ»Ը — Իբ այս տարուսն 10րդ
թիւէն ի վեր «Նոր Կեանք»-ը հիմնական կեր-
պարանափոխութիւն մը կրած է, զոր անհե-
րելի պիտի ըլլար չնկատելու եւ չգնահատելու
Թերթը իր երբեմնի թիթիւ ու երկդիմի նկա-
րագիրը թողուցած է, մեկզկի նետած է անհա-
տական հրատարակութեան մը հանդամանքը
զոր ստացած էր ատենէ մը ի վեր, ինքզինքը
կը յորջորէ՛ք «օրկան Հնչակեան կուսակցու-
թեան» եւ իր բոլոր յօդուածները, առանց
ստորագրութեան, ամբողջ կուսակցութեան մը
անհնչական, հաւաքական մտածումը հաղոր-
դելու կը ձգտին՝ ժամանցները, հակաշեղա-
փոխական երգիծանքները, պայպիկի պատմու-
թիւնները անձնական ու կուսակցական լի-
ճերք անհետացած են, եւ ինքնապաշտպանու-
թեան զաղպարը ջատագովով ստրկութեան
դէմ պայքարը զրուստող յօդուածներ, վիպակ-
ներ, բրոնիկներ միայն ի կերեւան հոն, տալով
այդ թերթին իր տրամաբանական, բնական,
անհրաժեշտ գոյնը, յեղափոխական գոյնը, էսեյ
չեմ ուղեր թէ «Նոր Կեանք»-ի այս նոր շրջա-
նին մէջ յայտնուած բոլոր զաղպարները
համառայն են իմ մտածելու եղանակիս. բայց
ի՛նչ անիրաւութիւններ ու անճշտութիւններ
այլ որ գտնուին այնտեղ արտայայտուած զաղա-
փարներուն մէջ մասին մէջ, ամբողջութիւնը
կապակից է ինք իր մէջ ու հետեւական իր նը-
պատակին հետ. եւ ի տես կերպարանափոխու-
թեան մը որ զովելի եւ ուրախաբերի է ինչքին՝
ես կը մտածեմ թէ անպատեհ պիտի ըլլար հիմա
ի վեր հանել մանրամասնութեան մէջ քանի
անճշտութիւնները, զորոնք ինքն իսկ կուսակ-
ցութիւնը պիտի բազմայն որ զխանար սրա-
զրել յառաջիկային, Այս նոր շրջանը կը բա-
ցուի Ամիւլթարէ Զիրբերանի ճոյսակալ մէկ է-
ջովը որ կը հրաւիրէ հայ ժողովուրդը՝ իր ձեռ-
քովը իր դատն շահելու «Հեծելը բանի մը շի
ծառայել, կ'ըսէ պողպատէ գործիքը, պէտք է
հակադրել, գործել, զարնել, իր ճակատա-
գրին գիտակից ժողովուրդը մը օգնութիւն
չի հայցել ոչ Աստուծոյ ոչ մարդոցմէ, կը միա-
նայ, կը կազմակերպուի, կը զինուի, կը զարնէ,
եւ յաղթող կամ յաղթուած՝ ան պիտի սպրի
անմահութեան մէջ, Ասոր համար պէտք է դա-
շափարի մը մէջ փաթկուած ըլլալ, Յեղափո-
խութիւն մը որ զաղափարի մը անուշտովը չի
մարտնչի, յեղափոխութիւն չէ, ինտելլիկութիւն
մըն է լոկ, զոր պատմութիւնը կ'արհամարհէ եւ
չի հաճիր իր անմահ էջերուն մէջ արձանագրելու
Անդամ մը որ կը պայթի ան, միայն անոնց որ

զայն կը կասեցնեն, որովհետեւ յեղափոխու-
թեան մը որ կը կատի, իր պաշտպաններուն
համար մահալճիւն մը կը ստորագրէ. պէտք է
ուրեմն, միշտ եւ միշտ, պատրաստ ըլլալ գոր-
ծի, գործ որ պէտք է խելայի, խորհրդածուծ,
strawberryland ըլլայ»

Աւելի ամբողջական եւ ասելի ճիշդ նշանա-
բան մը կարելի չէր տալ հայ յեղափոխական
ներուն, եւ մաղթելի է որ Հնչակեան կու-
սակցութիւնը, որ անուշտ ինքն իսկ իր բո-
վանդակ կազմակերպութեանը մէջ նոյնչափ եւ
աւելի պիտի ձգտի կերպարանափոխուիլ եւ
վերանորոգուիլ որքան իր օրկանը, կէտ տա
կէտ յաղդի իրականացնել մին իտալացիին
խորհուրդը։ Միւսնալ, կազմակերպուիլ, իր-
նուրի, զարնել, —նախ իմանալ եւ կազմակեր-
պուիլ՝ կարենալու համար, խելացի, խորհրդա-
ձուած ու տրամաբանուած գործունէութեամբ
մը, զարմիկ, եւ յաղթիլ, կամ նոյն իսկ եթէ
պարտութիւն վիճակուած է մեր զառնի, դեղը-
ցիկ, արի պարտութիւն մը ունենալ։ Վերա-
կազմաւ Հնչակեան կուսակցութեան առաջին
պարտքն է ուրեմն ձուլել Հնչակեան կուսակ-
ցութեան երկու պատահաւորուած հաստանքերը,
եւ իր նախկին միութիւնը վերադառնալով կու-
սակցութեան առաջին դրօքը պէտք է ըլլայ
Հայ Յեղ. Դաշակցութեան հետ քաղաքակցելի մ.
ակ մարմին մը կազմելու, կամ գոնէ միտակցի
գործունէութեան համաձայն ծրագիր մը մշա-
կելու համար։ Ժամանակը յարմար է առաւե-
քան երբեք այդպիսի ձեռնարկի մը յաղդման
համար։ Դժուրութեամբ կը նկատեմ որ յեղափո-
խական օրկաններու մէջ կուսակցական կը-
ռիւնները զաղբած են ատենէ մը ի վեր։ Ժողով-
վուրդը շերտերէ կը բաղձայ այդպիսի միու-
թեան մը փութացումը, Ռուսները մէջ խումբ
մը Հայեր, Հայ Յեղափոխական միութեան յաճ
նաժողով անուշով մարմին մը կազմերեն, որ
ստատշարօ շրջաբերական մը ուղղած է մա-
մուլին՝ ծանուցանելով իր նպատակը որ է
ջանալ մեքանցնելու եւ միացնելու հայ յեղա-
փոխական կուսակցութիւնները, այդ մարմ-
նին ջանքը արժանի է ամէն գովեստի, բայց եւ
կը կարծեմ թէ յեղափոխական մարմինները
աւելի դիւրաւ կը միանան՝ եթէ իրենց գլուխը
զտնուող անձները անկեղծօրէն եւ հզօրապէս
ցանկանայ այդ բանն ընել եւ իրենց իրենց ձեռ-
քովը կատարեն զայն, առանց սպասելու միջ-
նորդներու, որոնք երբեմն կրնան՝ հակառակ
ամէն բարի կամեցողութեան՝ նորարի կ'հնո-
տութիւններ յարողումը եւ երբ այդ յեղափոխա-
կան մարմինները միանան, շատ մը չարիքներ

ինքնին պիտի բարձուին, — օրինակի համար պիտի չկրկնուին այլեւս քառմեկի դայթակղութիւններ ինչպէս Սալմաստի հրէշներուն շահատակութիւնները որոնց մասին ամբողջ հայ մամուլը յայտնեց շատ բնական դայրոյթ մը, եւ պիտի չկրկնուին նաեւ այն տխուր երեւոյթը երկու կուսակցութիւններու որ փոխադրածաբար իրարու վրայ կը նետեն այդ ուժերներու սպատակաւորութիւնը, ի վրայ միացումը պիտի տայ ընդանի ուժ մը, հեղինակութիւն մը յեղափոխական մարմիններ, որուն մասին ա՛լ ինքնին պիտի դադրին քննադատութիւնները, — որոնց ումանք՝ պէտք է բնորոշել՝ բացարձակապէս ճիշդ եւ անհրաժեշտ էին, — յնչափ ճիշդ եւ այնչափ անհրաժեշտ որ օգտակար եղան յեղափոխական շարժումին՝ դայն առաջնորդելով զէպ ի կատարելագոյն փուլ մը, եւ որովհետեւ՝ վերջապէս՝ յեղափոխական գործունէութեան ճշմարիտ խոչընդոտը պէտք է փնտռել ոչ թէ անոր մասին յայտնեալ քննադատութիւններուն մէջ (առողջ մարմին մը տեղի չի տար արդար քննադատութեան, իսկ եթէ անարդարօրէն քննադատութիւնն ու եւէ մասնիկ մը չի կորսնցնել ատոր համար փր ուժէն), այլ նոյն իսկ յեղափոխական տարրին ներքին վէճերուն մէջ, որոնց գոյութիւնը կարգ մը անկեղծ յեղափոխականներ իրենք առաջինն են եղած խոստովանող:

«ԴՐՕՃԱԿ»Ի ԵՒ ՀԱՅ-ՔՐԴԱԿԱՆ ՀԱՐՃԸ. — «Դրօշակ»ն իր վերջին երկու թիւերուն մէջ հրատարակած է "Քիւն քառմեկ" թերթի խմբ

բաղիւր Ապտիւրբաշման Պէյ Պետիրխանի կողմէ Բիւրսեթուն ուղղուած մէկ շատ գեղեցիկ կռիւն տոթիւ, Հայ-քրդական հարցին վրայ ընդարձակ յօդուած մը զոր պարտք չը համարիմ մատնանիչ ընել 'Անահիտ', ընթերցողներուն իրեն յօդուած մը որուն մէջ ըսուած է զրեթէ ամէն ինչ որ կայ ըսելու այդ խնդրոյն մասին, եւ շատ ուրախ եմ տեսնելով որ Հայ Յեղ. Դաշակցութիւնը այդքան լրջօրէն կը սկսի զբաղել այդ շատ կարեւոր խնդրով:

Ա. Չ.

Յ. Գ. — Վերականգնալ՝ Հնչակեան կուսակցութիւնը վեց պետութեանց արտաքին գործոց նախարարներուն եւ Պոլսոյ դեսպաններուն ուղղած է նոթ մը, անոնց ուշադրութիւնն հրաւիրելով Սամսոյ վրայ, զոր թիրք կառավարութիւնը զինուորներով ու Բիւրսեթով պաշարած է՝ բռնադատելու համար լեռնականներն իրենց բռնաւարը թողնով դաշտը իջնելու. նոթը կը բողբէ այս ապօրինի որոշման զէմ, որ նպատակ ունի բնաջինջ ընել Սամսունը, եւ մատնանիչ կ'ընէ ան պարտականութիւնը զոր ունի եւրոպան կորուստէ ազատելու այդ գծաղգ քաջերու բոյնը, որուն անդամ մը օգնութեան հասնելէ յետոյ զայն բողբողին լքանելը վատութիւն մը պիտի ըլլան եւրոպային կողմէ: